

Dokuchaeva V. Transformation of the Social and Pedagogical Situation is a Factor in the Creation of Innovative Pedagogical Systems

The author of the article, on the basis of the disclosure of the mechanism of transformation of the social and pedagogical situation, justifies the role of this phase as an essential factor in the process of creating innovative pedagogical systems, which turns out to be especially relevant in the context of the difficult-to-forecast environment of these systems.

Key words: socio-pedagogical situation; The transformation phase; Algorithm for designing innovative pedagogical systems; Factors that determine the process of creating innovative pedagogical systems; diagnosis; forecast; strategy.

Стаття надійшла до редакції 16.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42

О. Л. Караман

**ЧИННИКИ АБЕРАЦІЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ НА СХОДІ УКРАЇНИ**

Гібридна війна на сході України виявила неспроможність соціально-педагогічної науки та її фундаментальної теорії соціалізації пояснити специфіку соціалізації особистості в умовах гібридної війни; термінологічно визначити й пояснити, чому в дуже короткий час у Донбасі відбулося глибоке ураження індивідуальної і масової свідомості та підсвідомості людей, зміна їхніх поглядів, думок, відносин, ціннісних орієнтацій, мотивів, стереотипів, поведінки; як молоді люди, громадяни України, змогли взяти в руки зброю й піти з нею проти своїх співгромадян; у чому криються причини таких явищ: у зовнішніх впливах чи внутрішніх індивідуально-психологічних характеристиках людини.

Спробуємо дати відповіді на ці питання через призму теорії соціалізації, яка у зв'язку з подіями на сході України знов отримала свій стрімкий розвиток.

Важливими для розкриття теми статті стали праці, присвячені проблемам соціалізації особистості (І. Васильківська, О. Вдовиченко, Д. Виговський, І. Зверева, К. Ігошев, І. Козубовська, Н. Крейдун, А. Лігоцький, Н. Максимова, А. Міллер, Л. Міщик, А. Мудрик, В. Оржеховська, С. Савченко, М. Фіцула, та ін.) та гібридної війни на сході України (С. Асланов, Т. Бабич, Я. Базилюк, Ф. Брицко, Д. Венцовський, Д. Гладких, В. Гребенюк, С. Давиденко, О. Карпець,

Ю. Касперович, О. Ковтун, Н. Корень, Л. Лондар, Е. Лібанова, К. Михайличенко, О. Собкевич, О. Суходоля, Л. Шемаєва, В. Явір та ін.).

Метою статті стало визначення й характеристика основних чинників абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України.

Розкриття мети передбачало виконання низки завдань: по-перше, виокремити з неосяжної теорії соціалізації ті її положення, які допоможуть пояснити й визначити термінологічно нові явища в соціалізаційній теорії; по-друге, визначити й охарактеризувати чинники абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України.

Незважаючи на безліч різних визначень соціалізації особистості, що в геометричній прогресії множаться в науковій літературі вже понад 120 років (уперше в гуманітарний обіг його ввів американський соціолог Ф. Гіддінгс у 1887 р.) найбільш влучним щодо реалізації ідеї нашої наукової розвідки є визначення А. Мудрика, який трактує **соціалізацію** як *безперервний процес розвитку і самозміни людини у взаємодії зі стихійними, відносно спрямованими й цілеспрямованими соціальними умовами на всіх вікових етапах* [5, с. 5–6].

На структурно-функціональному рівні соціалізація особистості характеризується:

- *багатофакторністю*, що полягає у впливі на соціальний розвиток людини мега-, макро-, мезо-, мікрофакторів соціалізації;
- *етапністю* (деякі вчені в основу періодизації покладають діяльність людини з виробництва матеріальних благ та відтворення роду, інші – вікову періодизацію з моменту народження людини до смерті);
- *якісними стадіями* (одні вчені виділяють стадії соціалізації: адаптація, індивідуалізація, інтеграція, самореалізація; інші – розглядають у межах процесів ідентифікації та інтеріоризації тощо);
- *механізмами* (психологічні – імпринтинг (запам'ятовування), імітація, наслідування, екзистенція, ідентифікація, рефлексія; соціально-педагогічні – традиційний, інституційний, стилізований, особистісний, міжособистісний тощо);
- *тристоронністю*, яку, на відміну від загальноприйнятої *дворівневої моделі* соціалізації Г. Андреєвої як **засвоєння** та **відтворення** індивідом соціальної культури та цінностей, ми розглядаємо як *трирівневу модель*, основними складниками якої є: по-перше, **засвоєння** соціальних норм, досвіду, цінностей, ролей, зв'язків, зразків поведінки тощо; по-друге, – їх **відтворення** в процесі життєдіяльності в суспільстві; по-третє – **перетворення** соціальної дійсності і самого себе (створення нового в соціальному середовищі), завдяки чому відбувається прогрес або регрес у суспільстві, просоціальна самореалізація або асоціальна деградація особистості [6].

Усі вчені підкреслюють той факт, що в процесі соціалізації сучасна людина стикається з численними об'єктивними й суб'єктивними

ризиками, що стають перепоною для досягнення гармонії з оточенням та особистісного вдосконалення та перетворюють людину на жертву несприятливих умов соціалізації. У науці такі ризики називають *віктимогенними чинниками*, а галузь знання, що досліджує різні категорій людей – реальних чи потенційних жертв несприятливих умов соціалізації – *віктимологією* (від лат. *victimae* – жертва та грец. *logos* – слово, поняття, учіння).

Дослідники вікової періодизації соціалізації, поділяючи її, в основному, на соціалізацію дитини (від народження до 10 років), соціалізацію підлітків (10 – 14 років), соціалізацію юнаків (15 – 23 роки), соціалізацію молоді (23 – 35 років), соціалізацію дорослих (зрілість, похилий вік, старість, довгожителство), виділяють «критичні періоди» або «ризики» на кожному етапі [5, с. 6].

У зв'язку з цим вчені (І. Васильківська, О. Вдовиченко, Д. Виговський, І. Зверева, К. Ігошев, І. Козубовська, Н. Крейдун, А. Лігоцький, Н. Максимова, А. Міллер, Л. Міщик, А. Мудрик, В. Оржеховська, М. Фіцула та ін.) виділяють *три основні групи чинників*, що заважають позитивній соціалізації особистості, починаючи вже з дитячого віку:

- *соціальні макро-, мезочинники* – загострення соціальних проблем (соціально-економічна нестабільність, зниження життєвого рівня та зубожіння значної частини населення, проблеми зайнятості і працевлаштування, забезпечення житлом тощо) тощо;

- *соціальні мікрочинники* (несприятливі умови оточення й виховання) – виховання в конфліктних, кризових, проблемних, неблагополучних сім'ях; неадекватний педагогічний підхід до дитини в навчально-виховних закладах; негативний вплив формальної та неформальної груп тощо;

- *особистісні чинники* (біологічні, психологічні й соціальні) – нестійкість різних фізіологічних систем, передусім нервової; психофізіологічні порушення; незадоволені потреби; загострення певних рис темпераменту; акцентуації характеру; асоціальна спрямованість особистості, стереотипи асоціальної поведінки; неадекватна самооцінка; екстернальний локус контролю; низький культурний рівень та ін.

Саме перераховані вище чинники й спричинюють відхилення у поведінці людей, для позначення яких у теорії соціалізації існують два основні поняття: *асоціалізація* (засвоєння особистістю з самого початку норм, цінностей, негативних ролей, стереотипів поведінки, які спричинюють деформацію суспільних відносин, дисгармонію у взаємодії людини і суспільства) та *десоціалізація* (відчуження особистості від основної маси людей, входженням її в асоціальні чи антисоціальні неформальні групи).

Усі викладені вище положення теорії соціалізації, накопичені гуманітарними науками протягом багатьох десятиліть, уже пройшли свою апробацію й виправдані часом. Проте вони зрозумілі й

спрацьовують за умов звичайного й закономірного розвитку суспільства, успішного або ні, з соціально-економічними кризами, екологічними й техногенними катастрофами, навіть війнами в класичному розумінні тощо.

Те ж, що відбулося і продовжує розгортатися в Україні, починаючи з 2014 року, не підлягає оцінці ні з точки зору здорового глузду, ні закономірностей розвитку суспільства і свідомості людини, оскільки Україна втягнута в незвичайну, гібридну, війну, а частина населення опинилася в нестандартній соціальній ситуації – «зомбі-реальності», ставши заручниками й жертвами не тільки військових дій та злочинів найманців і терористичних угруповань, а й різних видів інформаційно-психологічних впливів. Під впливом агресивної пропаганди у свідомості людей Донбасу сформувалися спотворені, викривлені уявлення про населення інших регіонів України, владу, РФ тощо.

І тут теорія соціалізації зайшла в «глухий кут».

Відчуваючи дефіцит понятійно-термінологічного апарату теорії соціалізації для пояснення особливостей цього процесу в умовах гібридної війни, С. Савченко вводить поняття «**абераційна соціалізація**» (від лат. *aberratio* – відхилення, хибність, відхилення від істини; обман зору), під якою розуміє негативну, хибну, спотворену, викривлену соціалізацію. Тобто формування особистості з вираженими негативними й хибними соціальними характеристиками під впливом зовнішніх негативних чинників та з урахуванням внутрішніх індивідуально-особистісних характеристик [6].

Отже, спробуємо дати відповідь на питання: *чому став можливим феномен абераційної соціалізації особистості на сході України в ході російської агресії? І чому цей процес охопив не все, а частину населення Донбасу?* Бо як відомо, 1,6 млн. внутрішньо переміщених осіб переселилися в інші регіони України не тільки під впливом тваринного страху за своє життя та життя родин, а, перш за все, небажання і неприйнятність для себе жити і працювати в штучно створеній агресором зомбі-реальності, та під нелегітимною бандитською владою-маріонеткою, повністю керованою московськими кураторами. Покинули все, чого здобули за своє життя – домівки, друзів, членів сім'ї... Їхня соціалізація, звичайно, припинилася, але потім відновилася через процес ресоціалізації.

Ітак, як було заявлено в першій половині статті, будь-який вектор процесу соціалізації відбувається під впливом стихійних, відносно спрямованих та цілеспрямованих чинників на *макро-, мезо-, мікрорівнях та рівні особистості*, описаних нами вище. Змістом цієї статті є проаналізувати першу групу чинників – **макро-, мезочинники абераційної соціалізації**.

Аналіз соціологічної, політичної, економічної наукової літератури та періодичних видань дозволив нам виділити **3 групи чинників абераційної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на Донбасі**

на макро-, мезорівнях рівнях: **соціальні, економічні, етнополітичні**. Охарактеризуємо їх.

1. Соціальні чинники.

Соціальні причини гібридної війни в Донбасі досліджують такі науковці, як О. Карпець [3], Е. Лібанова [4] та ін.

У своєму дослідженні О. Карпець стверджує, що успішне захоплення Криму та частини Луганської і Донецької областей стало можливим завдяки підтримці й продукуванню ідей сепаратизму правлячою елітою, часткою населення цих територій, підігріванню їх з боку влади РФ, а потім – прямої агресії з боку росії РФ. Усе це так. Але причина не тільки в агресії Москви та параної Путіна.

Першою причиною такого явища, як сепаратизм, О. Карпець називає *розширення суспільства* в пострадянський період, що й призвело до виникнення в різних частинах країни, насамперед у Криму та в Донбасі, широкої соціальної бази для сепаратистських настроїв, чим і скористалася Москва.

Наразі ми стикаємося з тим, що уявлення про сепаратизм на сході України в населення інших регіонів України дуже спрощено, іноді спотворено. В основному, багато та справедливо говорять про те, що сепаратизм і тероризм на Донбасі роздуває Москва, засилаючи найманців та озброєння, обстрілюючи нашу територію, фінансуючи війну, прямо беручи в ній участь. Так само правильно говорять про масову участь у війні на боці сепаратистів місцевого криміналітету, зрадників-правоохоронців, люмпенів та декласованих елементів Донбасу, просто обивателів, обдурених зомбувальною й абсолютно ідіотською московською пропагандою.

Якщо ж уже йдеться про причини конфлікту, то, в основному, називають «непримиренні» суперечності між «мовою» та «язиком», між «тризубом» та «георгіївською стрічкою» тощо. Усі сторони конфлікту, включно з Москвою, навмисне роздувають національно-мовні, ментально-символічні та інші відмінності.

Однак є і соціально-класовий складник, про який переважно замовчується, бо він не вписується в «просту» мовну, етно-конфесійну схему, яка є зручною як для Кремля, так і для нашої влади.

Згадуючи події 2014 року, не можна ігнорувати той факт, що значна частина населення неконтрольованої частини Донбасу, включно з так званими ополченцями, щиро вважала, що виступає проти панівної в Україні разючої соціальної несправедливості, проти політичної та майнової нерівності, нарешті, проти експлуататорського класу, за якимсь справедливе суспільство. Правда це справедливе суспільство вони марили встановити в якійсь міфічній і на сьогодні вже не реалізованій «Новоросії» та під мудрим, суворим, але справедливим зором Кремля.

Саме цю наївну віру, а також політичну неграмотність і світоглядну обмеженість частини населення Донбасу Москва нахабно використала у своїх цілях.

Але вважати РФ зразком соціальної справедливості – абсурд. Для всього світу не секрет, що олігархічний лад у Росії нічим не кращий, а багато в чому навіть гірший від свого українського аналога. А справедливе суспільство в межах «новоросій» та «донецько-луганських республік» – це зовсім утопія. Куди це веде – добре видно на прикладі кланово-мафіозних утворень на кшталт Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії, що перебувають під протекторатом Кремля.

Соціальний складник сепаратизму свідчить про те, що в Україні наявний той класовий конфлікт, якого давно можна було очікувати через катастрофічне майнове розшарування. Просто соціально-класовий конфлікт, з одного боку, об'єктивно, а з іншого, умисно прихований ментально-територіальними та національно-мовними суперечностями, а також імперіалістичною агресією Кремля.

Ми добре пам'ятаємо, що у 2014 році радість через прихід російських військ супроводжувалася розмахуванням не тільки російськими триколорами, а й радянськими прапорами, а також прапорами родів військ колишнього СРСР. На площах лунали радянські пісні й навіть «Інтернаціонал».

Отже, для тих, хто вже в червні 2014 року з радістю зустрічав колони російської техніки та російських військових, які серед біла дня, не приховано входили в Луганськ, це було очікування повернення в Росію, яку вони чомусь ототожнювали з колишнім СРСР; високих пенсій та інших благ, які знов-таки чомусь повинні були на них «звалитися».

З іншого боку, вишколені й добре підготовлені на російських базах військові, які входили до Луганська, були також твердо переконані в тому, що йдуть рятувати «руський народ» на сході України від Київської «фашистської хунти».

Звідки така маячня? Вочевидь, річ у тім, що за час незалежності багато громадян справді опинилися в бідності, були викинуті на узбіччя життя, втратили соціальний статус і самоповагу, а тому відчули цілковиту втрату перспектив та сенсу буття.

І в цьому винні олігархи та злочинна влада, яка сформувалася ще в 90-ті роки ХХ століття (і в основному на сході країни) та пронизала всю ієрархічну вертикаль влади та сфери, що й породила нинішній соціально-економічний устрій.

І ще один момент підкреслює О. Карпець: можна по-різному ставитися до радянського минулого, наприклад, різко та справедливо засуджувати сталінський фашизм та репресії під комуністичними гаслами, заідеологізованість або застій у часи Брежнєва, проте неможливо заперечувати той факт, що це була наддержава, яка першою «літала в космос, підкорювала Єнісей і навіть у царині балету була попереду всієї планети». Заводи, шахти, дороги, житлові комплекси також були побудовані й працювали на всю потужність саме за радянські часи. Усі мали роботу. Крім того, при кожному підприємстві була

створена розгалужена соціальна і культурна сфера, що забезпечувала людям житло, дозвілля, відчуття соціального захисту.

Тому природно, що багато хто хотів би повернутися в ті часи. Інша річ, що заміником країни, яка вже не існує, для цих громадян внаслідок московської пропаганди та міфологізації Росії в масовій свідомості стала РФ. І тільки тепер, коли мрії про входження в РФ зруйнувалися та багато хто з громадян сходу України, подавшись у Росію за «кращим життям», повернулися ні з чим, стало зрозумілим, що сучасна РФ не має нічого спільного з колишнім СРСР, а чутки про високий рівень життя та соціального захисту в Росії занадто перебільшені. Про права і свободи в РФ й говорити не доводиться. Влада там незмінна вже понад 20 років. Будь-які демократичні прояви жорстко придушуються. Це в Україні проросійські елементи влаштовували у 2014 році багатотисячні мітинги. У Росії за таке б відразу дали до 10 років. А якщо б захоплювали адмінбудівлі чи банківські офіси «на знак протесту», то це б було визнано тероризмом і закінчилося жорсткою «зачисткою» аж до повного фізичного знищення.

Замість бажаної соціальної справедливості та рівності, мешканці Криму отримали реакційно-поліцейський, фашизоїдний режим Путіна, а горезвісні «жителі Донбасу» перетворилися на населення бандитсько-мафіозних утворень, що місцеві вже прозвали «дірою» [3].

На **соціальну нерівність** як одну з основних причин війни в Донбасі вказує й Е. Лібанова [4].

На її думку, масштабна суб'єктивна бідність є надзвичайним ризиком для соціального спокою в країні. Люди, які ідентифікують себе як бідні, зазвичай незадоволені своїм суспільним становищем і загалом тим, як склалася їхня доля. Характерна риса таких людей – схильність покладати відповідальність за свою бідність передусім на владу, зовнішні обставини, тільки не на себе. Дуже часто вони очікують лідера, який «поведе їх до світлого майбутнього». Завдяки цілеспрямованій пропаганді таким лідером для частини населення сходу України і став Путін, якого вони закликали під час незаконних мітингів.

Отже, нерівність є основною проблемою сучасності. Вона є чи не головним чинником суспільної нестабільності: і чим вищою і різноманітнішою є нерівність, тим вищі ризики соціальної напруги та соціального конфлікту [4].

Таким чином, такі негативні соціальні явища, як соціальне розшарування суспільства та соціальна нерівність, з одного боку, та політична неграмотність і світоглядна обмеженість частини населення Донбасу, з іншого, стали сприятливим соціальним ґрунтом для російської агресії та основними соціальними чинниками абераційної соціалізації особистості на макро-, мезорівнях.

2. Економічні чинники.

Другою групою чинників розгортання гібридної війни в Донбасі та абераційної соціалізації частини її населення на макро-, мезорівнях нами було визначено **економічні чинники** й передумови.

Дослідженням економічного підґрунтя вторгнення РФ в Україну наразі займаються такі вчені, як Т. Бабич, Я. Базилюк, Ф. Брицко, Д. Венцковський, Д. Гладких, В. Гребенюк, С. Давиденко, Ю. Касперович, О. Ковтун, Н. Корень, Л. Лондар, К. Михайличенко, О. Собкевич, О. Суходоля, Л. Шемаєва та ін.

Дослідники відзначають, що після здобуття Україною незалежності вітчизняний політики й науковці переважно вважали, що українська економіка як суверенний суб'єкт міжнародних економічних відносин досягне переконливих результатів. При цьому декларація європейського вектора інтеграції нівелювалася домінуючою присутністю російських економічних інтересів – від зовнішньоекономічних аспектів до внутрішньої політики (насамперед приватизації, виробничої кооперації, інвестицій, енергетичної сфери).

За цих умов значна кількість запроваджених економічних реформ (зовнішньоекономічна та валютна лібералізація, приватизація, лібералізація підприємницької діяльності тощо), які подекуди здійснювали «шоковий» вплив на соціально-економічну динаміку країни, не привела до якісної трансформації економіки.

Значною мірою російський вплив визначав орієнтацію українського бізнесу на нестратегічні конкурентні переваги, що полягали в експлуатації успадкованих радянських промислово-технологічних потужностей (насамперед металургійної, хімічної, енергетичної промисловості) за мінімальних технологічних інновацій. Це обумовило економічний «нерозвиток» України впродовж майже чверті століття. У 1991–2013 рр. у нашій державі накопичилася критична маса економічних диспропорцій, що підготувало операційний простір для гібридної агресії РФ.

Усе це та багато іншого стало «пасткою» для України і водночас – гарантією успішності ворожих втручань. Адже агресорові не довелося розхитувати стійкість економічної системи – достатньо було, скориставшись ситуацією, завдати точкових ударів по найбільш слабких місцях, щоб влучити у ціль і ще більше підірвати економіку країни.

У ході дослідження економічних причин розгортання агресії проти України науковці виділяють найбільш «слабкі місця», що стали сприятливим ґрунтом для її успішності:

- *хронічні бюджетні та квазібюджетні дисбаланси* на тлі недосягнення прогнозних макропоказників економічного та соціального розвитку, збереження високої частки видатків на фінансування соціально-культурної сфери, зростання видатків на пенсійне забезпечення, низького рівня капітальних видатків;

- *високий рівень податкового навантаження*, що зумовлював тінізацію заробітних плат;

- збільшення «прихованого» дефіциту бюджету;
- тісні торговельно-економічні зв'язки України з РФ, що стали основою формування єдиних підходів у сфері державного регулювання, зокрема фінансових відносин;
 - присутність російського капіталу на банківському ринку України;
 - нарощування загальних обсягів зовнішнього боргу України перед Росією, у структурі якого «міною сповільненої дії» залишається питання випущених у грудні 2013 р. євробондів України на суму 3 млрд. дол. США («борг Януковича»), які було викуплено російським державним фондом;
 - транзитна та енергетична залежність України.

Так, на момент здобуття Україною незалежності паливно-енергетичний комплекс був інтегральним складником паливно-енергетичного комплексу колишнього СРСР, який передбачав контроль з єдиного центру. Вітчизняний паливно-енергетичний комплекс, хоча і з частково замкненими технологічними ланцюжками та відносно самозабезпечений (з технологічної та ресурсної точки зору), залишався залежним від прийнятих у Москві рішень – щодо методів та механізмів взаєморозрахунків, обсягів постачання енергоресурсів (нафти, газу, нафтопродуктів, ядерного палива) для споживачів в Україні та їх транзиту територією України, забезпечення стійкості роботи енергетичних систем тощо.

Таким чином, до 2013 року Україна зберігала фактично повну залежність від прийнятих у Москві рішень, зокрема щодо:

- постачання на атомні електростанції України свіжого ядерного палива з Росії та вивезення відпрацьованого;
- постачання значних обсягів природного газу;
- постачання нафти та нафтопродуктів;
- завантаження нафтопереробної галузі України;
- завантаження роботи транзитних маршрутів транспортування природного газу, нафти (обсяги транспортування визначалися рішенням уряду Росії);
- стійкості роботи електроенергетичної та газотранспортної систем (залежить від синхронного режиму роботи систем України та Росії).

Фактично, існуючі засади організації функціонування енергетичних ринків стали полем боротьби за майбутнє України, що відображається у намаганні України відійти від «російської» до «європейської» моделі.

Для утримання України у сфері свого впливу Росія запропонувала лобістам «російської» моделі різні інструменти – від політичної підтримки на виборах до відвертого корумпування українських посадовців та політиків. Саме на це й спрямовувалися схеми постачання енергоносіїв в Україну (природного газу, нафтопродуктів, ядерного

палива), що, як з'ясувалося, стало одним із найдієвіших інструментів, і не тільки в Україні.

Така ситуація в економіці сформувала цілком реальні виклики національній безпеці України, стала сприятливим середовищем для протестних настроїв, які в рамках гібридної війни стали використовуватися й спрямовуватися зовнішніми силами. Агресія Російської Федерації проти України у 2014 р. надала перерахованим вище ризикам вимір безпосередніх загроз, які фактично стали викликом сталому розвитку України [2; 7, с. 218 – 229].

Отже, нереформована економіка та її залежність від Росії, а саме – бюджетні та квазібюджетні дисбаланси, високий рівень податкового навантаження, приховування дефіциту бюджету, присутність російського капіталу на банківському ринку України, нарощування загальних обсягів зовнішнього боргу України перед Росією, транзитна та енергетична залежність України – стали другим чинником війни в Донбасі та абераційної соціалізації особистості в умовах війни.

3. Етнополітичний чинник.

Третім чинником розгортання гібридної війни та абераційної соціалізації особистості в Донбасі нами було визначено **етнополітичний**.

Етнополітичні чинники гібридної війни розкривають у своїх наукових працях С. Асланов, К. Вітман, О. Картунов, В. Наконечний, В. Пальчук, В. Явір та ін.

Так, С. Асланов [1], досліджуючи передумови та причини анексії Криму і нинішньої війни на сході України, вказує на прорахунки в етнонаціональній політиці, котра хоча й проводилася, однак протягом усіх років незалежності натикалася на перешкоди і не відповідала загрозам та чітким проявам дезінтеграційних тенденцій. Дослідник розглядає гібридну війну з боку РФ проти України як апробацію «новітнього механізму» дезінтеграції незалежної держави через шантаж федералізацією та провокування сепаратизму.

Забезпечення етнополітичної безпеки держави неможливе без досягнення етнополітичної стабільності. Порушення суверенітету України в етнополітичній сфері з боку численних національних меншин сусідніх держав зауважувалися й раніше. Зазвичай у регіонах проживання цих національних меншин проводилася регіональна етнонаціональна політика, відмінна від загальнонаціональної. Ця проблема стосувалася таких етнополітично нестабільних регіонів України, як Автономна Республіка Крим з домінуванням російської національної меншини (58,5%), Чернівецької та Закарпатської областей з домінуванням румунської (12,5%) та угорської меншини (12,1%) відповідно. Росія та Румунія тривалий час практикували спрощену процедуру надання громадянства для представників своїх національних меншин в Україні.

Фінансова, організаційна, інформаційна підтримка цих національних меншин не лише йшла на підтримку етнокультурного середовища, а й живила дезінтеграційні тенденції та прояви сепаратизму.

Представники російської національної меншини та їхні організації в АРК неодноразово вимагали приєднання Криму до Росії. Однак в Україні навіть не здогадувалися про справжні масштаби проблеми, зокрема поширення подвійного громадянства, забороненого українським законодавством. Як довела згодом анексія Криму, така етнополітична діяльність РФ здійснювалася під виглядом захисту етнокультурних прав національних меншин, маючи на меті дестабілізацію етнополітичної ситуації в регіоні, тобто дезінтеграцію України.

Дезінтеграція найчастіше призводить до скорочення контактів, послаблення взаємозв'язків та взаємодій між складовими системи (політичної нації, суспільства, держави, міждержавного утворення), а також занепаду діяльності спільних координаційних інститутів. А це неминуче погіршує становище складових колишньої цілісної етнополітичної системи. Така ситуація спостерігалася після розпаду Радянського Союзу, коли союзні республіки ще тривалий час не могли сформувати цілісної системи господарства й управління, що позначилося на рівні життя населення. Невдоволення та ностальгія за Радянським Союзом превалювала у настроях населення колишніх республік.

Саме ностальгійні настрої за Радянським Союзом використала Російська Федерація під час анексії Кримського півострова, пришвидшивши цим етнополітичну дезінтеграцію України, оскільки частка тих, хто шкодує про дезінтеграцію СРСР, у Криму лишалася найвищою в Україні й соціологічно завжди становила більшість населення півострова. Возз'єднання Криму з Росією спочатку сприймалося як перспектива відновлення радянського рівня життя. За такої ситуації було реалізовано сценарій практично безкровної окупації півострова та приєднання його до Російської Федерації через порушення територіальної цілісності України, уведення військ та проведення нелегітимного референдуму.

Слід зазначити, що на Сході та Півдні України, на відміну від Криму, не обійшлося без жертв – тисячі людей загинули від рук російських диверсантів, місцевих сепаратистів під час сутичок, акцій протесту та проведення Антитерористичної операції. Українська влада та міжнародна спільнота неодноразово закликали російське керівництво припинити дестабілізацію етнополітичної ситуації в Україні. І політики, й експерти метою гібридної війни вважають не лише етнополітичну дезінтеграцію України, а й подальшу етнополітичну інтеграцію квазідержавних утворень на пострадянському просторі навколо Росії.

Але Росія не змогла запропонувати справді привабливий проект інтеграції пострадянським країнам, інакше вони добровільно взяли б участь у цьому процесі. Саме тому Російська Федерація наразі вдається до насильницької етнополітичної інтеграції, якій обов'язково передує

дезінтеграційний етап. Такий сценарій застосовувався й у Грузії: Росія спочатку підживлювала сепаратистські настрої в Абхазії та Південній Осетії, а згодом, у 2008 році, здійснила напад на її територію. Російсько-грузинська війна завершилася відокремленням Абхазії та Південної Осетії та проголошенням їх республіками. Хоча вони не приєдналися до РФ й досі залишаються в статусі невизнаних, світова спільнота офіційно вважає їх територією Грузії. Так само Росія сприяла дезінтеграції Молдови, політично, фінансово та військово підтримуючи невизнану Придністровську республіку [1].

В. Явір, розкриваючи етнополітичні причини гібридної війни на сході України, розглядає нав'язану ззовні ідею федералізму і підтриману у 2014 році владою та частиною населення Луганської та Донецької областей як технологію сепаратизму в Україні.

На думку дослідниці, поняття «федералізм» завдяки російським політтехнологам перетворилося на синонім сепаратизму. Автор досліджує процес дискредитації поняття «федералізм», котрий розпочався набагато раніше етнополітичного конфлікту й гібридної війни України з Росією та її терористичними формуваннями на території Донецької та Луганської областей.

Прояви сепаратизму, що спалахнули в Україні в 2014 році після Революції гідності й оформилися в анексію Автономної Республіки Крим, збройний етнополітичний конфлікт на сході України, формування невизнаних квазідержавних утворень «ЛНР» та «ДНР», наразі стали реаліями етнополітичного процесу й великою мірою впливають на етнополітичний розвиток України. Передумовами сепаратизму стали етнополітичний та етнокультурний розкол України на схід та захід, несприйняття правої, проукраїнської, проєвропейської влади країни після повалення попередньої проросійської, що уособлювала Південно-Східний регіон, невиважена регіональна етнонаціональна політика, яка в окремих регіонах істотно відрізнялася від загальнонаціональної політики й утілювалася за допомогою суперечливих механізмів і практик. Вони суперечили суті й змісту обраного етнонаціонального вектора розвитку України як європейської держави, котра гарантує захист та розвиток на рівних засадах усім етноспільнотам, і з часом навіть дали підстави стверджувати, що федералізація може бути розв'язанням проблеми етнополітичного розколу України.

Федералізм як нав'язаний етнополітичний сценарій не спрацював уже не вперше. Фактично федералізм був етнополітичною технологією дезінтеграції України – спочатку безкровною, безконфліктною й тривалою, однак це не змінює його етнополітичного призначення в зовнішній етнополітиці Росії, яка завжди характеризувалася імперськими амбіціями, агресією, експансією та нав'язуванням власного сценарію розвитку сусіднім пострадянським державам. Оскільки федералізм не спрацював на етапі мирної співпраці двох держав, Російська Федерація

вдалася до сепаратизму як брутальнішої та, на її погляд, дієвішої технології дезінтеграції України.

Закінчуючи дослідження, В. Явір робить висновок, що Україна поки що не перемогла в етнополітичному конфлікті з Росією, який супроводжується анексією, сепаратизацією, примусовими спробами федералізації, але вистояла, консолідувалася й об'єдналася в монолітну політичну поліетнічну націю, яку вже не зможуть розколоти жодні етнокультурні регіональні відмінності. Конфлікт на сході України за участю РФ об'єднав Україну в справжню унітарну державу, котра не потребує федералізму для вирішення суперечностей, адже майже всі вони були нівельовані боротьбою зі спільним ворогом. Гасла «Україна понад усе!», «Україна єдина, неподільна!» ознаменували подолання багаторічного етнополітичного розколу на схід та захід і об'єднали представників усіх національностей, носіїв усіх мов навколо спільної громадянської мети – захисту Батьківщини [8].

Таким чином, виконуючи мету статті, що полягала в розкритті чинників абераційної соціалізації частини населення сходу України в умовах гібридної війни в Донбасі, нами було: по-перше, виокремлено з теорії соціалізації найсуттєвіші положення, необхідні для обґрунтування появи нового різновиду соціалізації; по-друге, виділено чинники абераційної соціалізації особистості в умовах війни в Донбасі на різних рівнях – макро-, мезо-, мікрорівнях та рівні особистості; визначено та схарактеризовано макро-, мезочинники війни в Донбасі та абераційної соціалізації особистості в її умовах – соціальні, економічні, етнополітичні.

До соціальних чинників розгортання війни та абераційної соціалізації особистості на сході України ми відносимо соціальне розшарування суспільства та соціальну нерівність.

До економічних чинників – нереформовану економіку та її залежність від Росії, а саме – бюджетні та квазібюджетні дисбаланси, високий рівень податкового навантаження, приховування дефіциту бюджету, присутність російського капіталу на банківському ринку України, нарощування загальних обсягів зовнішнього боргу України перед Росією, транзитна та енергетична залежність України та ін.

Етнополітичними чинниками війни та абераційної соціалізації стали етнополітичний розкол України на схід та захід, використання федералізму як етнополітичної технології дезінтеграції України, злочинна регіональна етнонаціональна політика, яка в окремих регіонах істотно відрізнялася від загальнонаціональної політики й утілювалася за допомогою суперечливих механізмів і практик.

Подальше наше дослідження буде присвячено визначенню й розкриттю інших чинників абераційної соціалізації людей на сході України в умовах гібридної війни в Донбасі на рівні соціальних мікрочинників та особистості.

Список використаної літератури

1. Асланов С. Етнополітичний конфлікт (гібридна війна на Сході України) як наслідок регіональної етнонаціональної політики [Електронний ресурс] / С. Асланов. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/4822/> **2. Брицко Ф.** Російська гібридна війна проти України і світу [Електронний ресурс] / Ф. Брицко. – Режим доступу : <http://rionews.com.ua/newspaper/all/20170108/n14247172317> **3. Карпець О.** Сепаратизм в Україні та його соціальні причини [Електронний ресурс] / О. Карпець. – Режим доступу : <http://eizvestia.com/uk/politika-ukr/full/706-separatizm-v-ukraini-ta-jogo-socialni-prichini> **4. Лібанова Е.** Україна: глибина нерівності [Електронний ресурс] / Е. Лібанова. – Режим доступу : <https://dt.ua/internal/ukrayina-glibina-nerivnosti-.html> **5. Мудрик А. В.** Социальная педагогика : учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – 200 с. **6. Савченко С. В.** Розвиток теорії соціалізації особистості в умовах гібридної війни / С. В. Савченко, О. Л. Караман // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка (Педагогічні науки). – 2017. – № 1 (306). – С. 57–65. **7. Світова** гібридна війна: український фронт : монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. – 496 с. **8. Явір В.** Федералізм як технологія сепаратизму в Україні / В. Явір. – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/4826/>.

Караман О. Л. Чинники аберацийної соціалізації особистості в умовах гібридної війни на сході України

У статті виділено нову різновидність процесу соціалізації – аберацийна соціалізація, що стала можливою в умовах гібридної війни на сході України. Виділено чинники аберацийної соціалізації на різних рівнях – макро-, мезо-, мікро- та особистісні чинники; визначено та схарактеризовано макро-, мезочинники розгортання війни в Донбасі та аберацийної соціалізації особистості в її умовах – соціальні, економічні, етнополітичні.

До соціальних чинників віднесено соціальне розшарування суспільства та соціальну нерівність; до економічних – нереформовану економіку та її залежність від Росії (бюджетні дисбаланси, високий рівень податкового навантаження, приховування дефіциту бюджету, присутність російського капіталу на банківському ринку України, нарощування обсягів зовнішнього боргу України, транзитна та енергетична залежність України та ін.); до етнополітичних – етнополітичний розкол України на схід та захід, використання федералізму як етнополітичної технології дезінтеграції України, недосконала регіональна етнонаціональна політика).

Ключові слова: аберацийна соціалізація, гібридна війна, чинники аберацийної соціалізації.

Караман Е. Л. Факторы абerrационной социализации личности в условиях гибридной войны на востоке Украины

В статье выделена новая разновидность процесса социализации – абerrационная социализация, которая стала возможной в условиях гибридной войны на востоке Украины. Выделены факторы абerrационной социализации на разных уровнях – макро-, мезо-, микро- и личностные факторы; определены и охарактеризованы макро-, мезофакторы развертывания войны в Донбассе и абerrационной социализации личности в ее условиях – социальные, экономические, этнополитические.

К социальным факторам отнесены социальное расслоение общества и социальное неравенство; к экономическим – нерестормированную экономику и ее зависимость от России (бюджетные дисбалансы, высокий уровень налоговой нагрузки, сокрытие дефицита бюджета, присутствие российского капитала на банковском рынке Украины, наращивание объемов внешнего долга Украины, транзитная и энергетическая зависимость Украины и др.); к этнополитическим – этнополитический раскол Украины на восток и запад, использование федерализма как этнополитической технологии дезинтеграции Украины, несовершенная региональная этнонациональная политика.

Ключевые слова: абerrационная социализация, гибридная война, факторы абerrационной социализации.

Karaman O. Factors of Aberrational Socialization of the Individual in a Hybrid Warfare in East Ukraine

The article reveals the new variant of the process of socialization – aberrational socialization, which became possible in the context of a hybrid warfare in East Ukraine. The factors of aberrational socialization at different levels are highlighted – macro-, meso-, micro- and personality factors; determined and characterized the macro-, and mesofactors of the deployment of the warfare in the Donbas and the aberrational socialization of the individual in its conditions – social, economical and ethnopolitical.

Social factors include social stratification of society and social inequality; to the economical – the unreformed economy and its dependence on Russia (budget imbalances, high tax burden, concealment of the budget deficit, the presence of Russian capital in the Ukrainian banking market, the growth of external debt of Ukraine, Ukraine's transit and energy dependence, etc.); to the ethnopolitical – the ethnopolitical split of Ukraine to the East and West, the use of federalism as an ethnopolitical technology of disintegration of Ukraine, imperfect regional ethno-national politics).

Key words: aberrational socialization, hybrid warfare, factors of aberrational socialization.

Стаття надійшла до редакції 22.05.2017 р.

Прийнято до друку 27.06.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.